

МЛАДА БОСНА – СУШТИНА, ИДЕОЛОШКЕ И ИСТОРИЈСКО-ПОЛИТИЧКЕ ПОСЉЕДИЦЕ

LA JEUNE BOSNIE – L'ESSENCE, IDEOLOGIQUES ET CONSEQUENCES HISTORIQUES ET POLITIQUES

Résumé: Cet article traite de l'essence, les implications idéologiques, historiques et politiques du phénomène culturel et historique La jeune Bosnie, mouvements de jeunesse surtout des intellectuels serbes de (r) évolutionnaire, qui agissent non seulement en son temps, mais dans ce dernier jusqu'à aujourd'hui, pour être libératrice et constructive, cependant, provoqué des controverses et des désaccords au sujet de leur mission historique, le but de la stratégie et de l'action. De son philosophique éclairage profond et complexe historique ici est d'essayer un aperçu comparatif dans l'esprit des conditions historiques différentes observées caractère et la valeur de ses diverses formes et l'interprétation historicisation comme l'un de ses traditions et le patrimoine mémorables et impérieuses épris de liberté.

Mots-clés: La jeune Bosnie, l'histoire, l'idéologie, l'esprit de le fantome, la garde de quelqu'un d'autre, la liberation.

Апстракт: У овом се раду разматра суштина, те идеолошке и историјско-политичке импликације културно-историјског феномена Млада Босна, покрета младих углавном српских интелектуалаца и (р)еволуционара, који су дјеловањем не само у свом времену, него и у потоњем све до данас, у бити ослободилачки и конструктивно, ипак изазивали контроверзе и неслагања око њихове историјске мисије, сврхе постојања и саме стратегије дјеловања. Из његовог дубинског и комплекснијег философско-историјског освјетљења овдје се покушава одређеним компаративним увидом у сам дух различитих историјских стања сагледати карактер и вриједност његових разних видова историзације и интерпретације као његове оне незаборавне и подстицајне, слободољубиве традиције и насљеђа.

Кључне ријечи: Млада Босна, историја, идеологија, дух аветињства, туђе старатељство, ослобођење.

* проф. филозофије и естетике на Универзитету у Бањој Луци

Мора се човек осмехнути с иронијом кад погледа како извесни кругови немачки и англосаски потежу питање Сарајевског агентата као питање о кривици за Рат. Више година пред Рат осећало се у свој Европи да он долази, готово неминовно, и то да долази понајвише због пангерманских империјалистичких тенденца и супарништва Немачке наспрам Велике Британије.

(Перо Слијенчевић, 1925)

У свјетској историји постојали су и постоје нараштаји и покољења која утискују и остављају дубље трагове и протагонисти су посебне, значајније улоге у њој са већим, корјенитијим и далекосежнијим одјецима и посљедицама. Они не само да разбуђују памћење и дјелују на сјећања људи потоњих и новијих генерација потомака, већ су у стању да и у новим временима савременог и актуелног доба инспиративно подстичу промјене извјесних видова људске историјске и културне стварности, те и да врше њену одређену тзв. историзацију, позитивну или негативну, када људи бивају спремни да кажу да се историја понавља. Нема сумње, одувијек је било и биће, с разлогом је говорио њемачки философ Карл Маркс, да традиција „мртвих генерација притискује као мора мозак живих”, с циљем не да се „пародирају старе”, већ да се „славе нове борбе”, иако збиљска промјена „не може црпити своју поезију из прошлости него само из будућности”. С њим се можемо сложити и у поставци да сами људи праве властиту историју, но не по својој вољи и под изабраним, већ под непосредно затеченим и наслијеђеним околностима, па у кризним временима, какво је нада све и ово наше, „призивају у своју службу духове прошлости”, као што то данас чине они што лажирају историју и њену садашњост преокрећу у своју корист.¹ Будући да сам наслов овог прилога евоцира не само бит и суштину, него и историјско - политичке и идеолошке импликације Младе Босне, до њих се методски једноставно долази ако се, уз интерпретацију њеног настанка и генезе те и оцртавања њене суштине, изврши компаративни увид у сам карактер и дух савременог доба и посебно нашег времена у контексту ондашњег, и дакако, из тог увида покажу позиције некадашњих и данашњих снага, те и могућности и начин њиховог дјеловања у тим разним, али у понечему и сродним констелацијама.

Ако дакле из хоризонта збиље овог доба упоредно посматрамо догађаје који су се десили у вези са настанком и развојем Младе Босне, с једне, и новија и најновија збивања у босанскохерцеговачком друштву савремене историје, дакако, видјећемо радикалну промјену и разлике, с обзиром на то да су се корјенито измијениле и стратешке позиције одлучујућих свјетских чинилаца, који одређујуће утичу на формирање разних облика свјетске збиље, стратегија и вриједности, па се може говорити не само о позитивној историзацији

¹ Погледати, Marx, K. (1979). „Osamnaesti brumaire Louisa Bonapartea”, у: *Glavni radovi Marxa i Engelsa*. Zagreb: Stvarnost, стр. 521.

становишта њене теорије и праксе, већ и о њеној „негативној” историзацији и искривљеној интерпретацији сходно интересу промјена у данашњем времену. Јер, њену некадашњу идеју јужнословенске интеграције замијенила је ретроградна дезинтеграција Југославије, а због непомирљивих политичких и идеолошких позиција међу националним политичким субјектима, на дјелу је поступна дезинтеграција и босанскохерцеговачког друштва. Некад је Сарајевски атентат за готово све житеље Југославије значио пуцањ у окупатора и знак почетка ослобођења од туђина, а сада за несрпски живаљ означава нешто ретроградно и штавише српски терористички чин. Исто тако, док српски народ и онда а и сада има позицију националне борбе за ослобођење, бошњачки муслимански корпус наметањем своје већинске владавине и својатањем цијеле босанскохерцеговачке територије, у ствари осујећује слободу и права Срба и Хрвата у тежњи да их сасвим унитарно подвласти или прогна. Нема сумње, данас на стогодишњицу од избијања Првог свјетског рата, Млада Босна би и за нове нараштаје по свему требало да буде примјер универзалног симбола херојског отпора туђину, узор ума и воље који су надишли историју, и премда их је ова на крају и сломила, у њој су се ипак остварила њихова стремљења о националном ослобођењу и уједињењу јужних Словена, но нажалост, за неке тај уникатни ум и воља данас више не само да нису поменути симбол, него су и нешто потпуно деструктивно.

У социолошком смислу, неспорно Млада Босна била је више одређени културно-историјски покрет, него политичка организација у строгом смислу тог појма. Као таква, она је веома сложен и уникатан историјски феномен са готово метафизичким импликацијама, који у интерпретативном сагледавању и тумачењу носи небројене аспекте и перспективе, те и снагу и моћ подстицаја и мотива за потоња историјска дјеловања, независно од тога да ли су она на њеној матичној линији и кохерентна с њом, или окренута, сходно новом карактеру историјског тренутка и уопште логици тренда збиље, њој насупротив. Уобичајено се узима и описује као назив за специфичну активност и дјеловање босанскохерцеговачке омладине у периоду уочи и пред сам Први свјетски рат, односно као одређени покрет револуционарног интелектуалног нараштаја у БиХ настао око 1904. године с циљем борбе против окупације, као и за припајање ове провинције Србији и другим јужнословенским земљама, и као тек дио великог омладинског покрета поменутих земаља тога времена, његов онај најекспресивнији и најдинамичнији израз. Она се залагала за национално, социјално и културно ослобођење Срба који су на овим етничким просторима били у већини, то јест представљали су већински народ, и који су вјековима ту живјели у ропству, већ од доласка Турака па све до поменутог рата. Специфичну активност је испољила послје анексије 1908. године, када су групе младих у Сарајеву, Мостару, Тузли, Бањој Луци, Требињу и другим мјестима, изразиле своје дубоко неслагање и отпор, у првом реду демонстрацијама, спаљивањем застава окупатора, растурањем летака и брошура и сл. Њени чланови нису били само Срби и често су долазили у сукоб и са тзв. „српском чаршијом” у

већим српским градовима, као и са хрватским шовинистима. Она је преко својих чланова који су се школовали или студирали у Србији одржавала везе и са другим српским националним организацијама и покретима, а њени бројни чланови били су и добровољци у вријеме балканских ратова. Ефикасно средство њеног дјеловања су атентати на високе аустријске личности и представнике власти, а атентат по којем ће бити посебно запамћена је Сарајевски атентат 1914. године, који је извршио млади Гаврило Принцип. Ових неколико основних чињеница о овом покрету су овдје с циљем тек елементарног подсећања, међутим, његовом феномену и импликацијама канимо у даљем приступити знатно продубљеније и комплексније.

У суштини и у самом битку покрета Млада Босна стоји идеја и револуционарна пракса примарно националног, па и социјалног ослобођења од туђина кроз југословенску идеју сједињења јужних Словена. Јединство своје појаве и појма она добива тек у мишљењу и интерпретацији, јер као таква фактички није имала јединствену организацију, нити посебно изграђену идеологију и програм, него је, насупротив томе, представљала скуп многих група и кружока са заједничким или сродним аспирацијама, преференцијама и философским погледом на свијет, историју и дјеловање. Ипак, најосновније заједничко што је ове групе зближавало и ставило у исти ред јесте осјећање потребе за одлучнијом акцијом у дјеловању, као и негирање Аустро-Угарске и сваке њене политике у склопу Монархије, па је у самом њеном идеолошком темељу била сушта национална револуција, премда је њену идеолошку структуру чинио скуп елемената различитих социјалних, економских, философских и политичких погледа. Њена најјача унутрашња социјална тенденција примарно је била идеја правде и рад у интересу људи као грађана, сељака и радника, као и неповјерење спрам оног отуђеног и обогаченог дијела грађанства, али је ипак хијерархијски социјалном ослобођењу она претпоставила национално и дала му апсолутни приоритет, као што је на почетку била битно на позицијама српства и свесрпског ослобођења, да би касније прешла на шире општејугословенско становиште. У свом кретању динамизацију и убрзање Млада Босна добија посебно Балканским ратовима 1912-1913. године, као и атентатима, Богдана Жерајића на генерала Варешанина (1910) и Луке Јукића на Цуваја у Загребу (1912). Бројни омладинци из Босне и Херцеговине одлазе као добровољци у Србију, док се овдје стварају кружоци посвећени припремама за револуционарну дјелатност и завјере против представника туђинске власти. Нарочито је познат кружок Владимира Гафиновића и другова. Само исходиште и резултат дјеловања покрета Млада Босна био је поменути атентат на аустријског престолонаследника Франца Фердинанда, што се може узети тек као један од неоснованих повода за напад Аустрије на Србију, те у том контексту даљег међународног заоштравања и избијања Првог свјетског рата.

Када говоримо о карактеру Младе Босне као историјски одређеном културном покрету једног нараштаја, онда морамо правити разлику између

тромости и имобилности етнографске историјске збиљности, и мобилитета одређеног елитног културног покољења, које је у стању да прави радикалне историјске промјене. У ствари, Млада Босна очито припада нараштају који карактерише један високи ступањ културно-историјске мобилности, екстатике и динамике национално-социјалне реалности, специфична мјера времена када је људску збиљност одликовала интелектуална национално-ослободилачка густина и високи динамизам покрета историјске стварности. На дјелу је била историјска и национална културно-социјална конкретизација и материјализација револуционарних анархоидних идеја европског просвјетитељског ума стечених на универзитетима Европе и посебно Аустроугарске Монархије. Може се слободно рећи да је елитна скупина Младе Босне била својеврсна синтеза европског интелекта, националног ослободилачког елана, полетне револуционарне воље, неспутане виолентне младости и жара срца, те и одважна и спремна за далекосежне и ризичне подвиге, али и наивне свијести пуне илузија да се атентатима може у темељима мијењати свијет. Иво Андрић је у роману *На Дрини ћуприја* (1945) с добрим разлозима и одређењима философско-историјских импликација у својим описима карактерисао те младе људе припаднике покрета Млада Босна, не именујући сам тај покрет, којем је и он припадао и због тога био сумњичен и у интернацији, као младе људе са дубоко усађеном потребом „за јунаштвом и славом, силовотошћу и разарањем” на путу „ка изузетним делима или ка потпуном слому”, што припадају нараштају од осталих богатијем илузијама и има осјећај да „пали прве ватре једне нове цивилизације и да гаси последње пламенове друге, која догорева... Оно што би се за њих нарочито могло казати, то је: да није било одавно покољења које је више и смелије маштало и говорило о животу, уживању и слободи, а које је мање имало од живота, горе страдало, теже робовало и више гинуло него што ће страдати, робовати и гинути ово...”²

Млада Босна је регрутована из људског потенцијала друге генерације већином српске босанскохерцеговачке интелигенције понајвише поријеклом из редова сељака, учитеља и свештених лица. Њена активност и рад припремани су идејама и садржајима првих часописа и листова под аустријском влашћу, посебно *Босанске виле* основане 1885. и мостарске *Зоре* из 1886. године, а њени припадници били су српски националисти у једном ширем смислу видно усредсређени на мисију ширења и конкретизације њених идеја. На почецима тог покрета сам његов духовни вођа (*spiritus movens*) био је књижевник и философ Димитрије Митриновић, да би временом тај положај као и сам посао стварног организатора конспиративних група и кружока Младе Босне преузео Владимир Гађиновић, али виднију позицију и истакнута мјеста у њој имали су и њени елитни припадници Богдан Жерајић, Данило Илић, Гаврило Принцип, Трифко Грабеж, Недељко Чабриновић, Васо Чубриловић, Вељко Чубриловић, Цветко Поповић, Милош Јевтић, Јово Варагић, Милош Видаковић, Дра-

² Андрић, И. (1978). *На Дрини ћуприја*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, стр. 265-266.

гутин Мрас, Јован Живановић, Иван Крањчевић, Драго Радовић, Божидар Зечевић, Драго Љубибратић и др., да би се блискост том покрету приписала и Иви Андрићу, Пери Слијепчевићу, те и другим тадашњим истакнутијим сарајевским писцима. Сваки од њих носио је неке сродне карактеристике читаве групе нарочито у погледу одлучности примјене револуционарних идеја, али свакако и личне одлике властите природе и карактера. У том смислу Веселин Маслеша у познатом и одличном социолошко-философском спису *Млада Босна* (1945) пише да су то биле већ изразите личности, премда многе од њих усљед младости још нису биле цјеловито развијене, па за В. Гаћиновића истиче да је био енергичан, сјетан и нечујан, Т. Грабеж сентименталан и њежан, Н. Чабриновић гласан и ентузијаста, Б. Жерајић суморан и тих, Д. Илић медитативан и забринут, а Г. Принцип одлучан, груб и ћутљив, који је данима спавао са бомбом под покривачем, и сви су они своје недовољне године проводили перманентно у одређеној „повишеној температури” и били су стално окупирани „најразноврснијим завереничким плановима, легали и устајали су са жељом за делом, непрекидно се борили са својом савешћу, увек узбуђени, непрестано у покрету, непрестано у тражењу дела и непрестано ометани са разних страна.”³

Блиска интересима сељака и радника, но без дубљег контакта с њима, Млада Босна у својој класној позицији сасвим није рачунала са грађанством. У генези и самоизградњи она је баштинила бројне универзалне и локалне историјске и људске вриједности, а посебно традиције српских хајдука, модерног револуционарног покрета, искуства националноослободилачких и анархистичких покрета и побуна, и у свом начину дјеловања понајвише се кретала путевима индивидуалне ослободилачке акције, која је након извршене историјске мисије ослобођења од туђина прерасла у социјалну акцију. Њена предметна историјска активност, као дијела револуционарне југословенске омладине што се јавља и започиње заједничку акцију већ од 1895. године, траје у краћем али згуснутијем периоду свога интензивнијег дјеловања од 1908. до 1914. године, дакле од тзв. анексије до избијања Првог свјетског рата, у којем се утапа и губи у општем покрету југословенске омладине. У првој фази свога дјеловања, будући да се отргла од група око часописа *Народ и Отаџбина*, она постаје релативно независан и аутономан политички и културни покрет са специфичном и аутохтоном идеологијом и кроз вријеме комбинованим различитим методама и начинима борбе тек у ходу изграђиваним и дефинисаним. Као свој основни задатак и главни захтјев она је испостављала начело тзв. ситног рада, односно активности на народном просвјешћивању и самоосвјешћивању, да би потом, стицајем услова и нових историјских околности, то начело било радикално замијењено широко развијеном, убрзаном и прегријаном, превратничком и ослободилачком акцијом, те најзад, током свога раслојавања у Првом свјетском рату, поново се вратила мање ризичном принципу ситног рада. Наиме, у својој стратегији и тактици историјског дјеловања, али и теоријског рада, она

³ Маслеша, В. (1990). *Млада Босна*. Сарајево: Веселин Маслеша, стр. 183.

је осцилирала између еволутивног начела корак-по-корак дјеловања и, њему насупротив, крајње револуционарног и анархистичког принципа тираноубиства и уништења свега што симболише туђинство и окупацију. Пошто се развила насупротив обогаћеном грађанству и настојећи да својим програмом и акцијом проведе национално ослобођење али и припомогне социјалном ослобођењу сељака, те и уопште друштвеној и људској позицији тзв. малог човјека из народа, она ни на који начин није могла да прихвати тадашњи љигави и неаутентични, опортунистички и фразерски политички национализам тзв. „српске чаршије”, нити њено испразно саборско политизовање, о којима говори и В. Маслеша у поменутом спису, а слично ствари стоје и са данашњим вербалистичким и испразним дебатама у парламентима и на другим државним и ентитетским тијелима, као да су формиран не тек за продуктивну и рационалну, умну акцију унапређења и побољшања живота људи, него да на неукусан и јефтин начин забављају свијет у стилу античке римске традиције „хљеба и игара” (*panem et circenses*), па се увелико збива одређено аветињско стање да „млин меље а да млива никако нема”.

Млада Босна као оригинални и непоновљиви културно-историјски покрет није имала шанси да прерасте у обухватну народну, масовну револуционарну акцију, јер је она била поприлично одвојена од народа и затворена у своју елиту, у мање групе и кружоке као и у саму конспирацију оних што су били спремни и на немогуће, на револуционарне и анархистичке акте и подухвате, те и на само испуњење косовског опредјељења и завјета. Зато је она под притиском историјских околности и самог убрзања историје уочи Рата убрзо и напустила, свакако темељнији и сигурнији начин и пут свога зацртаног национално-ослободилачког циља, истина бескрајно дуг пут чекања и ситног дневног рада на народном и личном просвјећивању и сталном постепеном издизању у условима тадашње велике заосталости у Босни и Херцеговини. У тој њеној спонтаној одлуци, дакако, било је више одважности, неодољиве стихијне и нагонске воље и илузије, него промишљености и трезвеног разбора, али је смјер њене ослободилачке и напредне усмјерености неоспорно био оправдан и племенит. Бројни њени припадници, који су на један или други начин непосредно или посредно партиципирали у том уникатном и изворном, чистом покрету, о њеној природи и суштини, те карактеру и саджају теоријских дебата на кружоцима, као и о идејама и ставовима који су се конспирацијом размјењивали, о самом програму и стратегији и сл., оставили су драгоцјена до краја још непроучена и неиспитана свједочанства, међу њима нарочито и Перо Слијепчевић, Боривоје Јевтић, Бранко Чубриловић, Цветко Поповић, Никола Тришић, Добросав Јевђевић, Коста Крајшумовић, Бранко Загорац, Мирко Кус-Николајев, и други младобосанци. У тим свједочанствима као кључна нит могу се издвојити два фундаментална дискутована питања са далекосежним стратешким одговорима, питање опредјељења за ситан или револуционаран рад којем је слиједио одговор – коначно опредјељење за револуционарну акцију као основну и темељну, и питање редослиједа, приоритета и етапа разних страна

и видова ослобођења са одговором давања првенства националном односно претпостављање националног социјалном ослобођењу, у чему су се радикално разликовали од става сељака, који су преферирали истовремености рјешавања једног и другог, то јест да национално ослобођење мора бити изведено заједно и у исто вријеме кад и социјално, у првом реду дакле суочавање са неријешеним аграрним питањем.

Алтернатива ситног и крупног рада, као и смјењивање концепата и идеје еволуције и револуције, дакле питање самог карактера и начина те стратегије борбе Младе Босне, била је очито перманентно присутна у живој, противрјечној и динамичној њеној активности и пракси. Стално су се смјењивала и преплитала, зависно од теоријско-психолошких прилика у групи и кружоцима, али и од политичких околности и животне праксе у босанскохерцеговачкој збиљи, час једна час друга преферирања и ту је, неоспорно, било не само унутрашњег разилажења, него и неслагања. На њене кључне представнике одлучан утицај имао је Томаш Масарик (1850-1937), заступник становишта еволуције и битно реалистичког приступа националном и социјалном питању, који је као противник историјске романтике, утопијских илузија и ма којег негативног радикализма и екстремизма, те и као реално усмјерени социјалист-напредњак, сушто сматрао једино валидном употребу принципа ситног рада који по њему кроз процес одређеног зрења и сазријевања може у резултату довести до оптималних и већих ефеката. Овакав начин рјешавања антиномије између реформизма и револуције и уопште његову философију, идеје и ставове, прихватили су и наши студенти Бечког и Прашког универзитета, гдје је он предавао философију и социологију, и на свој их начин пренијели и адаптирали нашим специфичним условима и приликама тадашњих јужнословенских политичких и културних центара под аустроугарском управом, у првом реду у Загребу, одакле их Д. Митриновић и Б. Жерајић даље преносе у Мостар и Сарајево, као и друга мјеста у којима је Млада Босна имала своја упоришта и базе дјеловања.

Оваква стратегија одређене народњачке акције ситног рада и корак-по-корак дјеловања, битно по узору на Масарика али и неке руске узорне, у смислу остварења задатака из програма националног ослобођења, реализује се кроз залажење у народ и његово ширење, зближавање с народом и кроз његово просвјетљивање и упознавање са новим прогресивнијим европским идејама, али и у одређеном смислу као претходница рјешавања проблема слободног националног бивствовања путем оружја. У ствари, разна предавања која се држе проблемско-тематски конципирана с подручја различитих питања и садржаја привређивања и економије, те политике, културе, историје, здравља, хигијене и слично, имплицирана су критички и субверзивно и преко њих се пласирају и оне најшире и најдалекосежније идеје у првом реду националног, па и социјалног ослобођења. На идеологију и политику ситног рада и дјеловања младобосанце су одређивали и одређени репресивни и недемократски поступци Аустрије, попут оног велеиздајничког процеса у Загребу (1908) и Фриндуиговог процеса у Бечу (1909), који су читавом културном човјечанству могли показати да се

у поробљавању јужнословенских народа она служи грубим фалсификатима прибјегавајући терору и насиљу. Све их је то посредно одвраћало од идеологије крупних револуционарних планова и наводило на стратегију тзв. ситног рада и еволуције, и то не само младобосанце већ и читаву јужнословенску омладину, па су тада такав карактер дјеловања и стратегије проповиједали и београдска Народна одбрана, и сарајевска Просвјета, па чак 1909. године и Богдан Жерајић, што кад се има у виду шта ће се убрзо догодити, благо речено, изгледа сасвим необично и чудно, па слиједи да је Млада Босна у својој најдубљој суштини била немогући, контроверзни и један од највећих парадокса.

Дакако, послје сарајевског процеса против Пјанића, Љубибратића и другова 1913. године сама тактика еволуције и ситног рада као таква показала се опасном и ризичном и, у свом одступању и замирању, постаје готово мртва и анахрона, па ствара нови простор и широко и дефинитивно отвара врата новом путу, крајње ризичном но неупоредиво ефикаснијем, путу револуције, строге конспирације и завјереништва као и директног ослањања на покрет југословенске револуционарне омладине у цјелини. За тај и такав радикални пут у својој генези већ су се 1910. године сасвим определијели Богдан Жерајић и Владимир Гаћиновић, сваки на свој начин, и он је даље био и за Младу Босну једина алтернатива националног и социјалног ослобођења српског народа пред тадашњом Европом, па је чак и виспрени и луцидни Димитрије Митриновић, неоспорно опрезнији и далекосежнији ум, борбено иступио позивом да се храброшћу и правдом крене „за мужевним прецима”, што је очито зазвучало као нешто одлучно и радикално.

Тако, слично другима на простору јужнословенских земаља, мада ипак на један сходно условима специфичан и јединствен начин, и сама босанскохерцеговачка младост и интелигенција пред сам Први свјетски рат заступа одређени радикални демократизам и демократски национализам, али и социјално-ослободилачке идеје у сељачко-аграрном питању. Ријеч је о специфичном српском национализму са идејом југословенства, коју међу младобосанцима нарочито развијају и форсирају Д. Митриновић, В. Круљ, И. Војновић, И. Андрић, М. Н. Ђурић, И. Мештровић и други, при чему се фаворизују и славе умјетници идејне оријентације ослобођења од туђина и јужнословенског уједињења, као и уопште југославенске оријентације, коју су подржавали и сами атентатори привржени ставовима Младе Босне на суђењу послје атентата, нарочито В. Чубриловић. У идејном спектру тог покрета је и тежња синтези националног и модерног, коју је заговарао Митриновић, затим сама европска афирмација, коју је подржавао Мештровић, те и идеја општег буђења која потиче од Владимира Назора, а коју поздрављају и Митриновић, Видаковић, Јевтић, Черина, Ујевић и други, па се може закључити да су у ширем оквиру Младе Босне дјеловали националисти, анархисти и социјалисти, но кључна и темељна мисао била је идеја о акцији против Аустрије, и то не на начин одређене еволуције и кроз тзв. ситни рад, већ револуционарно, анархистички и тираноубиством, дакле насилном и ефикасном акцијом и чином.

„Своје нове погледе Млада Босна формирала је непосредно и посредно. Непосредно, нарочито преко народног погледа на свијет, који је у себи носила и кроз везе са Београдом, Загребом, Прагом, Бечом, Грацом, Лозаном, Женовом, Паризом и другим центрима Европе у којима су се школовали њени представници. Посредно, младобосанци су своје погледе на свијет образовали преко литетатуре. Непосредни контакти наше омладине са Европом ишли су преко Загреба утолико прије и лакше што је и он сам припадао Монархији, но најјачи су ипак били они који су ишли преко слободног Београда. Постојао је грађански национализам повезан са службеном политиком Србије, затим сељачки национализам и национализам Младе Босне увезан у неслужбену политику, као и у саме противнике службене политике, у народну одбрану и организацију Уједињење или смрт, те за протагонисте југословенске идеје Јована Скерлића и Љубу Јовановића Чулу. На рад Младе Босне утиче и дјеловање националистичке омладине у Бечу, Загребу, Прагу и Сплиту, а њени припадници и представници, Владимир Гађиновић, Јован Живановић, Богдан Жерајић, Данило Илић, Перо Слијепчевић и други, често путују и договарају се о акцијама и времену њиховог извођења.”⁴

Било је и страних непосредних утицаја међу којима су најјачи били они руских емиграната у Швајцарској који су ишли преко В. Гађиновића, али су били и тадашњи европски социјалисти и анархисти, дакако и одређене личности из Европе уопште. Живећи у затуреном дијелу свијета и ношени властитим идејама и ставовима, подстицани узорима али и увелико препуштени и сами себи, највећи број главних припадника Младе Босне се бавио литерарним па и философско-социолошким стварањем, писали су поезију и напосто су били жедни сазнања и знања готово и не правећи строгу селекцију лектире коју је карактерисала разноврсност и у којој је било, осим књижевности, и списа с подручја историје, философије, социологије, економије, политологије, политичке публицистике и других. Ишчитавали су и анализирали не само преведену литературу, него и књиге у оригиналу, нарочито оне на њемачком језику који су најбоље знали, јер је он био официјелан и обавезан у школама Монархије, па је на тај начин стваран одређен најшири хоризонт свијести који је као такав могао бити солидна основа за њихову историјску мисију и друштвену акцију. Истраживањем утицаја на философско и идеолошко формирање Младе Босне, поред осталих, бавио се и Андрија Стојковић, који је у неколико својих списа, а нарочито у прилогу *Филозофски лик Владимира Гађиновића* (1967) заједно са коаутором Ђорђем Кнежевићем оцртао више него комплексну структуру тих утицаја. По њему примарни утицај је имала сама народњачка и анархистичко-социјалистичка литература, у првом реду Бакуњин којег су фрагментарно преводили Д. Илић, Б. Жерајић, Ј. Живановић, Г. Принцип и други, но у рецепцији видно мјесто имају и П. Кропоткин и Л. Андрејев, нарочито код Жерајића, Гађиновића и Јована Андрејевића, али

⁴ Ђукић, Б. (2010). *Филозофска мисао Срба Босне и Херцеговине*, прва књига. Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, стр. 203.

и Н. Чабриновића и Г. Принципа, који је у истрази изјавио да је прочитао небројено анархистичке, националистичке, социјалистичке и сличне литературе, а Кропоткина уочи самог атентата. На идеологију Младе Босне преко В. Гађиновића утичу и руски есери, затим дјела Н. Чернишевског, Л. Андрејева, К. Маркса, Херцена, Лаврова, Степњика и друга, па и Светозара Марковића и Јована Скерлића, као и бројни други списи, који су ишчитавани, анализирани и промишљани на конспиративним кружоцима и са којих се потом прелазило на акцију. „Укратко” – сводећи дискурс о утицајима Стојковић говори и о њиховим ефектима – „руски народњаци и руски и западни анархисти и социјалисти-револуционари унели су у идејни фонд Младе Босне култ личне жртве за народно добро, и у краљевском уверењу да историју творе хероји, завештали су им усмереност на атентате. Црте индивидуализма и хуманизма младобосанци су неговали под утицајем наше народне традиције, затим руских а још више западних писаца: Нордијски писци, тада у моди у Европи, дали су тамне акорде њиховим прометејским узлетима; Оскара Вајлда преводе Д. Илић, Б. Јевтић, Гађиновић, Драгутин Радуловић, Јован Палавестра, Михајло Пушара; Мориса Метерлинка пропагира и његову *Плаву птицу* још 1912. преводи на српски Милош Видаковић; Кардучија и Надзона преводе Б. Жерајић; М. Горког преводи Д. Илић... Значајан је и посредни утицај аналогних покрета Младе Италије, Младе Њемачке, Младе Белгије итд. на младобосанце, до кога је дошло још у првим ђачким дружинама. На Мацинија се, поред Гађиновића, на самом процесу 1914. позивају Принцип и Чабриновић.”⁵

На обликовање, те рад и дјеловање Младе Босне посебан печат утиснула је и философска и социолошка литература, што се углавном односи на све њене припаднике, а на неке изразито. Само понашање тзв. „српске чаршије” било је дакако у духу епикурејства, којем се Д. Митриновић супротставља интерпретацијом Аристотелове етике социјалног утилитаризма и философијом стоика, нарочито Марка Аурелија и његове етике жртвовања за народ, а на њега се угледју и остали младобосанци. Он у покрет уводи и позитивизам О. Конта и Х. Спенсера, док Ј. Живановић усваја погледе Тарда, Диркема и Фујиеа, а сам његов духовни вођа В. Гађиновић постаје народњак по узору на руске и европске. Вукан Круљ начела интеграције и диференцијације у социологији Спенсера користи с циљем рјешавања национално-социјалног питања у БиХ, А. Бергсона проучавају бројни младобосанци, посебно В. Гађиновић и Ј. Кршић, а овдје га преносе М. Видаковић и М. Ђурић, док етику и естетику Ж. М. Гијоа нарочито промовишу Гађиновић, Видаковић и Живановић. Сереном Кјеркегором баве се П. Слијепчевић и И. Андрић. Чита се и промишља философска литература Ф. Ничеа, А. Шопенхауера, Л. Н. Толстоја, Т. Рибоа, на примјер, Г. Принцип је ишчитавао познати спис *Тако је говорио Заратустра*. Два главна представника, Митриновић и Видаковић, били су и по вокацији философи. Митриновић је правио синтезу народне, хеленске и западне натуралистичке

⁵ Стојковић, А. – Кнежевић, Ђ. (1967). *Филозофски лик Владимира Гађиновића*. Београд: Историјски гласник, бр. 1-2, стр. 92.

етике, да би касније посегао за панпсихизмом *Упанишада*, те за одређеним Ничеовим схватањима. И Гађиновић, полазећи од моралне праксе Младе Босне кодификоване народном те философском етиком Запада, попут Митриновићеве борбене хуманистичке етике, промовише и заступа принципе активистичког хуманизма, слободарства и правде, оптимизма и вјере у будућност, родољубља и стоичког култа личне жртве за свој народ, при чему у почетку с акцентом на ситни рад, очи самог рата на тираноубиство, а у самом његовом току опет се враћа начелу ситног рада.

Исто тако, велики простор у дјеловању младобосанаца заузимала је умјетност и култура, па је и питање је ли Млада Босна више политички или културни покрет и организација. Евидентно је да су они постојали у одређеном новом умјетничком и културном искуству и са новим идејама и погледима. У том се смислу може говорити и о њиховој новој естетичкој мисли у синтези реализма и модернизма и дјеловању између политике и умјетности, етике и естетике, утилитаризма и естетизма и сл. Као повезани дио револуционарне омладине јужнословенских земаља, они су развијали идеологију националног ослобођења и уједињења јужних Словена у спајању њихових традиција са модерним европским токовима, па су читаву културу, а напосе философију и умјетност, нарочито књижевност, узимали као инструмент окупљања и спајања својих припадника али и цијелог народа у циљу националног ослобођења.⁶

⁶ И данас је примјетан, иако испољен фрагментарно и у проријеђеном, појединачном облику, углавном неорганизовано и далеко од неког свјесно усмјереног покрета, револуционарни отпор новокомпонованом ОХАЕР-овом, туђем старатељству, али и свим другим облицима српског националног угрожавања и поништавања. Данас на универзитету у Бањој Луци и Источном Сарајеву, на примјер, на епистемолошком плану ради и дјелује респектабилна група философа (о чему смо писали у више прилога) и социолога, но духовна и интелектуална закоровљеност у утроби босанскохерцеговачког друштва и његовом друштвеном битку у цјелини је толико дубока да се њихов разлоган, критички и опомињући глас овдје и не може чути, а поготово он не допире до свијета таквог какав он сада јесте, посрнуо и натмурен, којем је критички примарно и намијењен, јер и медији сходно свом интересу форсирају тек политику и оно шокантно, а сама прага преживљавања и дневног опстанка има надмоћ и засјењује превратничке идеје. А некада се (овдје мислимо на вријеме прије око стотину година) глас мислиоца, научника и умјетника не само чуо и слушао, него и поштовао и практично оживотворавао, док данас, симболички казано, све прекрива тама, бесперспективност, безживотност и тромост, и све је подложно духовној и људској девастацији, јер су увелико на дјелу пројекти и стратегије обесправљивања и обесмишљавања (види наш спис: *Савремене стратегије обесмишљавања* (2009)). У савремено свјетско космополитско коло рушења традиције, националног идентитета, завичајног, духовног и умног и сл. хватају се данас не само они који теже да свијету наметну своју владавину и тзв. нови свјетски поредак, него и наши локални политички „трабанти” па и универзитетски наставници и умјетници уског хоризонта, и све те нове деструктивне околности и тај нови дух без духа, што су дубоко засјенили хоризонте људске свијести и на овим просторима, не допуштају могућност и таквих облика отпора у смислу Младе Босне. Зато је она у нашим сјећањима и данас примјер како се некад за живот умирало, те било могуће и оно историјски немогуће.

Тако, показује се велика, немогућа комплексност и разнородност идејних и концептуалних извора, који се могу довести у везу са настанком и еволуцијом, те и дјеловањем и импликацијама Младе Босне у времену и све до данас кроз одређену њену историзацију. У том смислу, а након Првог свјетског рата, већ се В. Маслеша у свом одличном социолошко-филозофском спису *Млада Босна* (1945) запитао о претпоставкама њеног дјеловања у новом југословенском контексту, кад би као таква и даље постојала, и с разлогом сматрао да би то вјероватно био њен социјални програмски смјер, пошто је национална оријентација била тада већ исцрпљена, а наш би данашњи њен аналогон и фаворит, ако би хипотетички актуелно постојао сличан идеолошко-политичко-културолошки покрет, била и национална и социјална па и сама транзициона (у смислу одређене креативне и ненасилне европеизације наших простора) оријентација рада и дјеловања. Новије генерације слободног грађанског друштва, а након њеног вишедеценијског заборављања у комунизму и атеизму, сада се, премда успорено, враћају питању националног самоосвијештења и ослобођења, и на том фону славе њено дјеловање и херојски подвиг Г. Принципа против туђина за слободу.

У том смислу може се рећи да је једна од далекосежнијих историјско-политичких и идеолошких посљедица Младе Босне била управо она „револуционарна” оријентација политичког дјеловања између два рата с циљем рјешавања тзв. социјалног питања друштва и народа. У ствари, завршетком рата и њеним нестанком, поједини њени преживјели припадници, али и нове генерације васпитане у њеним одјецима и из њених херојских подвига, сматрали су неопходним настављање борбе и прелазак са програма националног на програм социјалног и класног ослобођења, а у појединим народима у новој југословенској констелацији од почетка су били скептични да су уопште ријешили и питање свога националног ослобођења које су видјели тек у потпуној самосталности, па су југословенски период узимали као нешто привремено и транзицију прије садашње транзиције. Што се српског корпуса тиче, из којег је углавном и проистекла Млада Босна, за разлику од поменутих сепаратних аспирација и неискрене „браће”, у свој својој ширини он је вјеровао у Југославију и подржавао је њено постојање (мало је било скептика) као трајно рјешење свог националног питања и, при том, правећи велике, стратешке грешке односно уступке другима у миру, те и код самог прихватања комунизма и атеизма, скрајнуо у недопуштену наивност која му се обила о главу, о чему свједоче тешке посљедице минутих ратних догађаја и кризе, а то је у ствари његова садашња позиција повратка на старо: неријешеност питања и националне и социјалне позиције. А до скретања је управо дошло преласком са српског програма ослобођења на јужнословенски и са реформске борбе у рјешавању социјалног питања на револуционарну и класну борбу, преоријентација коју су припремили већ преживјели младобосанци, о чему пише и В. Маслеша као о преласку на другу етапу Младе Босне: „Сан о другој етапи се расплинуо. Сама, својим сопственим снагама и

својим политичким и социјалним схватањима и методама Млада Босна није могла прећи у борбу за остварење друге етапе. То су хтели и то су могли хтети само они елементи који су и раније представљали у њој чистију класну линију и који су на тој линији остали и после осамнаесте. Међутим, друштвени и политички проблеми се сада постављају сасвим другачије, ваљало је савладати пут од хтети до моћи и умети. Друга етапа није произлазила из прве. Заправо, прва етапа, остварена једном, постала је директна сметња остварењу друге, постала је организована снага која се свесно и одлучно супротстављала другој етапи.⁷ У ствари, Маслеша не увиђа колику штету доноси предузимање акције у новој организацији и новом покрету КПЈ, који се у рјешавању питања из свог програма служи „револуционарним” методом, у односу на надмоћну стратегију „ситног рада” и еволуције Младе Босне, јер су јој атентати били наметнути и нешто изнуђено. Зато наше насљеђе може бити само њено реформско насљеђе.

Но дакако, одређења која су створила Младу Босну нису дошла само споља и извана, кроз утицаје руске и западне лектире, те и непосредне контакте њених протагониста са значајним именима и личностима разних концепција и покрета, већ се духовни и идејни њени извори могу открити и у самим стварним условима егзистенције народа у тадашњем босанскохерцеговачком друштву, у самој структури и карактеру збиље тога друштва и свијета. У том смислу, на њено стварање и дјеловање утицало је како стање прилика и духа времена, тако и само насљеђе и традиција исковани кроз историју у суочавању са туђином. На првом мјесту, у прилог осликавања стања прилика и самог духа времена што је производио из тог стања продуктивног карактером аустроугарске владавине, добро је посегнути сведочанства која су оставили иза себе познати свјетски писци аустријског поријекла у дјелима филозофске импликације, у првом реду Роберт Музил и Франц Кафка. Музил као одиста један од значајнијих европских прозаиста 20. вијека са познатим романом *Човјек без својстава* (1930-1933) његује дискурс умјетничког мишљења у смислу одређене филозофије духа времена са препознатљивим одредницама средњоевропске културе и типично аустроугарског штимунга, па истичући да га не привлаче интерпретације реалних збивања већ само оно особено и типично у сфери духа, јасно и недвосмислено налази да су то вријеме и његов дух у тадашњим аустроугарским приликама по свом карактеру битно *аветињски*.⁸ Слично се, *mutatis mutandis*, може окарактерисати и наше, данашње вријеме, као и његов карактер и дух, само што је оно аветињско и демонско сада узело толико маха да је постало свјетским и као да врхуни у босанскохерцеговачком друштву. Његово исходиште Музил је налазио у моменту сусретања двају струја Фрање Јосипа I и Виљема II, који би, како је истицао, најрадије побили читав свијет и с њим и једни друге односно сами себе да није искочила „пометња из 1914. године”. По њему с једне стране црно-жута струја је подстакнута аустријском

⁷ Маслеша, В. (1990). нав. дјело, стр. 188.

⁸ Музил, Р. (1926). „Духовно овладавање светом”, интервју са Оскаром Маурисом Фонтаном, у: *Роман*, зборник прилога, приредио Александар Петров. Београд: Нолит, 1975, стр. 207.

идејом ослобођења од Пруске и стварања Аустрије по моделу заједнице народа у Монархији на челу с царем мира, с друге, сама она пруска струја са идејом моћи утемељеном на техници и техничком усавршавању била је прожета демонством и по тенденцији аветињска. Узроке и разлоге савременом аветињству, дакле свјетском и домаћем, које нуди општу безнадност, безперспективност и духовну гротескност и празнину налазимо у илузорном наметању тзв. новог свјетског поретка у утробу успаваног, тромог свијета, а код нас, политички, економски и духовни карневал у конфузним унутрашњим приликама створеним под туђим, страним старатељством.

И Франц Кафка сасвим сродно, премда на један другачији начин, одређује стање духа времена у ондашњим историјским приликама аустроугарске стварности. То стање у својој основи је хипербирократско и одређене апсурдне логике живота људи који постоје у отуђености и без животне моћи у премоћном механизму закона и конвенција, у којем ни на који начин не могу остварити своју слободу, духовност и људскост, и у чију се историју и животе уселила туђа воља и сила, па се сва збиљност испољава тако као да кроз саму срж модерне цивилизације пробија не онај животни сок него тек владавина небића. Друштво постављено на моћи је инструментализовано и производи из строге хијерархије власти и бирократског апарата који суспендује сваку слободу колектива и појединца, па у дубинама своје збиљности изражава свеколику сабласност и горки цинизам тога свијета. Тадашња немоћ човјека у таквом односу, систему и његовом духу сасвим је упоредива и са данашњим босанскохерцеговачким стањем битно проузрокованим бројним моментима и одређеном констелацијом, а на првом мјесту околношћу ОХАЕР-а и туђег старатељства, да људи такорећи на сваком кораку осјећају немоћ, стварну отуђеност и неприступачност елементарних права и правде, индиферентност власти спрам њихове националне, социјалне али и свакодневне осјетљивости, апсурдност ишчекивања, безнадност и бесперспективност, крах економије, коруптивност и подмитљивост као редовна невидљива појава, која као неки разорни дух „виси” у хоризонту скепсом и очајем инфициране свијести сваког појединца и чини га дубоко летаргичним и апатичним. Слику овакве, сабласне збиље представљене у Кафкиним дјелима својевремено је у једном свом есеју оцртао и Иван Фохт, који између осталог истиче: „А битна је у Кафкиној стварности она сабласно хладна бирократија аустроугарског типа, бирократија која се над људе надвија као мора и сијече их и руши и декомпонира, умртвљује и гази све људско у њима. Кафка слика баш ову декомпозицију индивидуума у условима у којима владају само моћ и закони, туђи и апстрактни, којим моћнији држе у шаху мање моћне и одржавају их строго на дистанци хијерархијски утврђеног реда. Зато и није чудо што се готово у свим Кафкиним дјелима, у *Процесу* искључиво, налазе у центру етички и правни проблеми, да се неуморно враћа слика ‘високог суда’, да се стално јављају чиновници, адвокати и оптуженици, да главно лице најчешће антишамбрира безуспјешно

и вјечито пред судским инстанцијама које га једноставно не примају.”⁹

Колико су Фохтове тврдње антиципативне и за наше стање у савременом добу и актуелном времену, не треба ићи далеко, довољно је узети тек један примјер, примјер Хашког трибунала и, под његовим као и менторством странаца, Суда за ратне злочине у Сарајеву, па видјети о каквој је правди ријеч. У констелацији туђег старатељства у савременом босанскохерцеговачком друштву једна његова страна је унапријед осуђена на казну а њени припадници често су незаштићена дивљач за одстрел! Мало је рећи да у њему влада дубоко неједнак однос према различитим националним заједницама и да у том смислу постоје двострука мјерила и аршини, па се може закључити да је савремени и данашњи ужас неоколонијализма тежи облик него онај из времена дјеловања Младе Босне, но сличног покрета данас овдје нема, иако још постоје разлози дубоког и радикалног отпора како страном, тако и домаћем туђину, а нема га поред осталог и зато што је у први план искочило као проблем и социјално-економско питање, исто тако лимитирано стањем туђег старатељства и општом грабежи ратног профитерства и корумпиране политичке елите. Но независно од тога, чињеница је да је присутност аустроугарске управе „давала осјећање животне стијешњености, свијест о животу и историји као тамници. Прва искуства нашег становништва на овим просторима с аустроугарском управом и западном цивилизацијом, која је с њом овдје стигла, била су горка искуства свијета апсурда, искуства која су се сажела у очајање, али и немирење и отпор.”¹⁰

С друге стране, када је ријеч о утицају традиције и наслеђа на формирање Младе Босне као одређеног њеног идејног извора, има се у виду примарно оно старо наслеђе, историја и предаја, као и хајдучка традиција са основом у косовском миту и народној предаји, који говоре о херојству, јунаштву и свијести о слободи народа. О дјеловању тог мотива свједоче и сами припадници Младе Босне, попут Д. Митриновића, В. Черине, П. Слијепчевића, М. Ђурића, В. Гађиновића, В. Чубриловића, Г. Принципа и др., који га истичу као чињеница што их је покретао у акцију, а саму апологију тираноубиства налазили су и код Његоша, есера и других руских учитеља. И само дјеловање Младе Босне било је вишеструко, а неоспорно највеће историјске одјеке имао је њен тзв. крупни рад, посебно атентати на високе аустријске личности у БиХ и Хрватској, па ипак она је у историји упамћена нарочито Сарајевским атентатом на аустријског престолонаследника Франца Фердинанда, који је извршио Гаврило Принцип 28. јуна (на Видовдан) 1914. године и који је Аустрија искористила као повод за рат против Србије, а који је прерастао у Први свјетски рат. Независно од тога како се данас у ово наше постисторијско, савремено доба гледа и вреднује тај догађај, он је неоспорно био преломни тренутак и у

⁹ Focht, I. (1959). *Istina i biće umjetnosti*. Sarajevo: Svjetlost, str. 158-159.

¹⁰ Ђукић, Б. (2010). *Философска мисао Срба Босне и Херцеговине*, прва књига. Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, стр. 73.

новијој српској, али и у свјетској историји, тренутак исхода и резултата једног минулог времена и у исто вријеме увод у одређено ново, радикално другачије вријеме. Послије њега овдје више ништа није исто јер је он својом жестином и драматиком, као олуја из темеља потресао свијет. У њему дух, ум и воља Младе Босне показали су се у самом свом далекосежном резултату, јер атентат по много чему изниман, комплексан и контроверзан историјски догађај који је она припремила био је тренутак када је историја проговорила на фундаменталан и сушти начин, философски смисаоно и густо, те и креативно и на самом врху етоса и људског достојанства. Ријеч је, дакле, о одређеном далекосежном чину слободе, одважности и ријешености потпуног жртвовања за националну част и ослобођење из окупаторског јарма и стеге ропског духа. Он је извјесно радикално опредјељење равно оном косовском и у духу њега, то јест покушај немогућег да се оствари и тако постане могуће. Јер ако су његови идејни покретачи били повремено у дилеми између стратегије тираноубиства, с једне, и корак-по-корак ослобођења, с друге стране, група око Д. Илића, Н. Чабриновића, Т. Грабежа, В. Чубриловића, М. Мехмедбашића, И. Крањчевића и других, а нарочито храбри и одлучни Г. Принцип (самосвјесна жртва) није имао дилеме, етичких предрасуда и било каквих сумњи у људску и моралну чистоту сопственог чина и подвига, што се, поред осталог, види и по његовим (али и његових другова) исказима на самом суђењу.

Могу данас, након сто година и радикалног преокрета у свијести српских непријатеља, у времену декаденције вриједности и помраченог ума технолошке и медијско-електроничке цивилизације, они и њихови трабанти с разних страна повезани, говорити шта год хоће и како год желе, прекрајати историју и мијењати идентитете, те и сасвим искривљено тумачити поједина њена догађања, али истина је у својој суштини необорива и заувјек остаје што је од почетка била, оно Аристотелово да се за оно што јесте каже да јесте а за оно што није да није, па је за сваког јасно да је Ф. Фердинанд био окупатор, туђинац и незвани гост, а Г. Принцип храбри Србин који се не мири са окупацијом и анексијом, па се устремљује ка слободи за коју је спреман жртвовати се до краја и без остатка, што је подвиг највишег дигнитета и човјечности. Подстакнут херојством српске традиције и историје за коју је И. Андрић с разлогом говорио да се креће „између клања и орања” он није био спреман да калкулише и мудрује, а по свему га је на тај чин вукао и један дубоки, унутрашњи порив – психолошки нагон колективног несвјесног.¹¹ С друге стране, атентат се може у најгорем случају узети као повод објави напада на Србију. Необично је да га данас поједини желе представити узроком и

¹¹ О том унутрашњем пориву младих атентатора свједочи и Васо Чубриловић у тајном писму сестрама Стаки и Види у Праг 1918. године, у којем говори о готово несвјесном стању атентатора, о стању „у екстази” и вољи која „није била наша воља него као да нас је неки други, јачи нагон гонио да радимо оно”. Очито да су они имали одређени самосвојни онтолошки доживљај: извршење саме народне воље и историјског тестаментa ослобођења; погледај у: Бабић, Ј. М. (1999). *Свједочење једног сужња. Тајно писмо атентатора Васе Чубриловића сестрама Стаки и Види у Праг*. Градишки зборник, бр. 1, стр. 149.

разлогом, шта више, свјетског рата, што говори не само о незнању него и лошој намјери наставка демонизације Срба. Реални узроци Рата могу се тек и само наћи у противрјечној свјетској збиљи тога времена, те и самим историјским аспирацијама за освајањем и владањем. Без воље за рат нема рата и, умјесто да се размотри питање геноцидности страдања српског народа у њему, данас желе да се суди Србима што су се усудили пружити отпор поробљивачу који се проглашава жртвом. У том смислу стремљења и дјеловање Младе Босне могу се довести у везу са, на примјер, нацистичким НАТО бомбардовањем Србије 1999. године под лажним изговором заштите Албанаца на Косову, и одлучним немогућим отпором српског народа, с обзиром на то да се и ту тражило могуће у немогућем, елементарно чување достојанства. Тај народ не би био то што јесте и напустио би темељну логику властитог идентитета ако се не би супротставио насртају туђина на његову слободу, но дакако увијек и изнова се поставља питање начина и пута опирања, јер ситни рад, еволуција, дипломатија и политика, уколико су продуктивни и воде резултату, неоспорно су бољи пут, што су знали и младобосанци, али на насиље се мора одговорити силом, иако нас хришћанство учи другачије јер то је питање нужности опстанка и одређене историјске стварности.

За генерацију младобосанаца данас се може рећи да је то било храбро, умно и одлучно покољење које је било свјесно устремљено да јуриша на Великог Брата, а то је аустроугарска власт са својим чувеним бирократским и неслободним режимом, који су, као што смо видјели, у својим извршним прозама описали тадашњи њени, писци свјетског ранга и нивоа, Ф. Кафка и Р. Музил, показавши његову суштину с једне стране у крајњој отуђености и душевној опустошености, те у дубоком аветињству, с друге. С тим у вези, паралела је могућа посебно са данашњим временом и нашом актуелном збиљом, идеолошко-културолошки али и са гледишта других димензија стварности, па није тешко уочити сличности и разлике, почев од позиције моћника са двоструким аршинима према разним националним заједницама и наметања историје и неоколонијалног вриједносног обрасца, преко пасивног, тромог и уопште непродуктивног образовно-интелектуалног слоја који је, посебно у односу на младобосанску националистичку интелигенцију, запарложен и конформистички, без иницијативе и елана, у одређеном испразном самозадовољству, све до директног хватања у заједничко коло и плеса уз мелодију поменутих моћника и Великог Брата, који је у босанскохерцеговачком друштву завео ред према властитом интересу и уз помоћ поданика и домаћих сљедбеника прекраја чак прошлост и историју. Другим ријечима, ако се оставе по страни одважни умни појединци, актуелно универзитетско знање, распршено по разним странама или у властитом царству тишине, није ни сјена сјене у поређењу са духовном елитом Младе Босне, која је својом критичком иницијативом, вољом, храброшћу, одлучношћу, динамиком и акцијом да се ствари радикално мијењају, сасвим историјски предњачила, а ни у епистемолошком смислу није била испод актуелног нараштаја. Свакако,

посебни и другачији услови су стварали и једну и другу елиту, но дубоко је неједнак сам карактер воље и напора да се ти услови мијењају и примјеравају своје оптимуму. Данашњи нараштај чини се као да дубоко спава у односу на онај младобосански, а дух и једног и другог времена показују велику квалитативну сродност и отуђеност.

У ствари, карактер наше збиљности начелно једним својим битним одређењем сродан је и не разликује се од њеног историјског стања под аустроугарском влашћу и пред Рат, у вријеме дјеловања Младе Босне. Истина, наше вријеме није вријеме „очи“ неког рата, већ вријеме одређеног перманентног рата, тј. вријеме када рат у свијету и не престаје, али његова је велика сличност у томе што у поменутој збиљности, као и прије, влада и доминантну позицију има тзв. „туђе старатељство“ које лимитира њено слободно кретање, јер је поставило властите циљеве томе кретању као и властиту дистрибуцију позиција њених народа и политичких снага.¹² Према томе, у констелацији „туђег старатељства“ у охаеровском оквиру као институту Великог Брата и безобзирног наметања новог свјетског поретка, значи „демократске“ владавине моћног Запада (што се бјелодано види и на актуелном примјеру Украјине и односа према Криму), показује се у нашем друштву одређена сродност са стањем под старатељством и анексијом Аустро-Угарске над БиХ, но ни под каквим видом па чак ни у слутњи не постоји тако уникатна и јединствена организација каква је била Млада Босна, штавише, ојачале су снаге које желе да „негативном“ историзацијом потру и саме вриједности стечене њеним историјским дјеловањем, те и изврше и саму ревизију њене историје. Те снаге нису мале и дубоко су ретроградне јер историју враћају уназад, под окриље тзв. владавинског стања, дакле владавине моћних над немоћнима, великих над малима, средишта над маргиналним и сл., што је у суштини кључна одлика цијеле досадашње историје, но ради се о томе да се успостави права демократија у тзв. постдемократији и права историја у постисторији, чији карактер не би била сила него власт ума, истинског права и праведности, равноправности и једнакости у одређеном стварном историјском друштву. У младим духовима сљедбеницима идеала Младе Босне разних генерација, па и актуелног нараштаја, оличен је сусрет Истока и Запада, нагона и ума, изворне снаге и европског духа и интелекта, као и велика приврженост нараштају „побуњених анђела“ са отвореним излазом у свијет, али и великом илузијом слободе. Сличан амалгам свијести и осјећаја дубоко носи и младост данашњег покољења, посебно у смислу доживљаја одређеног демонства и аветињства у друштву постављеном туђим старатељством

¹² Уп.: Ђукић, Б. (2005). „Интеграција и статус вриједности у савременом друштву”, у: *Интеграција и личност*, зборник радова, приредио Зоран Арсовић. Бањалука: Институт за филозофију и друштвена истраживања, стр. 478; Овдје се, с тим у вези, између осталог каже: „У ствари, специфичност позиције бх. друштва и његовог система вриједности у овом тренутку лежи у томе што су они стављени под *туђе старатељство* (подвукао Б. Ђ), па им је као таквим, дакле маргиналним, прописано ‘понашање’ у оквирима надлежних међународних институција. С тим у вези, познато је да свако ‘старатељство’ у извјесном погледу де факто и де јуре отуђује и лишава извјесног дијела права оне који подносе такво старатељство и старање.”

и зазирањем слободе и самобитности српског националног идентитета, те и у критичком спорењу са властитом збиљом, тромом, коруптивном и без јасне перспективе.

Литература

- Андрић, И. (1978). *На Дрини ћуприја*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бабић, Ј. М. (1999). *Свједочење једног сужња. Тајно писмо атентатора Васе Чубриловића сестрама Стаки и Види у Праг*. Градишки зборник, бр. 1, Градишка 1999.
- Ђукић, Б. (2010). *Филозофска мисао Срба Босне и Херцеговине*, прва књига. Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци.
- Ђукић, Б. (2005). *Интеграција и статус вриједности у савременом друштву*, у: *Интеграција и личност*, зборник радова, приредио Зоран Арсовић. Бањалука: Институт за филозофију и друштвена истраживања.
- Марх, К. (1979). *Osamnaesti brumaire Louisa Bonapartea*, у: *Glavni radovi Marxa i Engelsa*. Zagreb: Stvarnost.
- Маслеша, В. (1990). *Млада Босна*. Сарајево: „Веселин Маслеша”
- Музил, Р. (1926). *Духовно овладавање светом*, интервју са Оскаром Маурусом Фонтаном, у: *Роман*, зборник прилога (1975), приредио Александар Петров. Београд: Нолит.
- Слијерчевић, Р. (1925). *Omladina i Sarajevski atentat*. Zagreb: Nova Европа.
- Стојковић, А. – Кнежевић, Ђ. (1967). *Филозофски лик Владимира Гађиновића*. Београд: Историјски гласник, бр. 1-2.
- Focht, I. (1959). *Istina i biće umjetnosti*. Sarajevo: Svjetlost.